

Чернігівський державний педагогічний університет
імені Т.Г. Шевченка

Карпенко Ю.О., Графін М.В.

***“Качанівка”
очима
натуралістів***

Чернігів 2002

Карпенко Ю.О., Графін М.В. "Качанівка" очима натуралістів.
- Чернігів, 2002. – 60 с.

Є на Чернігівщині місця, які своєю неповторною красою приваблювали творчих людей, митців, поетів і композиторів, письменників і художників. От і Качанівський парк, крім чудової природної краси і вишуканої архітектури споруд, пам'ятний насамперед іменами уславлених діячів української та російської культури. Прочитавши цю книгу та відвідавши парк, Ви пройдете стежками, які торували Тарас Шевченко і Микола Гоголь, побачите меморіальні дерева, які названі у їх честь; спостерігатимете краєвиди, з яких писали картини Василь Штенберг і Ілля Рєпін, Микола Ге і Олександр Агін. В стінах Качанівського палацу лунала музика Миколи Глінки, вивчались історія, культура та побут українського народу Миколою Костомаровим та Дмитром Яворницьким.

Про "Качанівку", її чарівну природну і архітектурну красу багато написано і опубліковано. Наша робота – це спроба поєднати історію і природу цього краю, його мальовничі краєвиди, ознайомити природоловів і краєзнавців з таємницями рослинного світу Качанівського парку.

Книга розрахована на широке коло природоловів і краєзнавців, студентів природничих факультетів ВНЗ, вчителів біології, екології, географії, історії.

*Рекомендовано до друку кафедрою біології
ЧДПУ імені Т.Г.Шевченка*

Рецензенти:

- Осипець В.М.**, заступник голови Президії Чернігівської обласної ради Всеукраїнського товариства охорони природи,
Дадашева Т.Г., головний спеціаліст відділу заповідної справи та екомережі Державного управління екології та природних ресурсів в Чернігівській області

*Надруковано за сприяння Чернігівського обласного товариства
охорони природи*

© Карпенко Ю.О.,
© Графін М.В.,
© Художнє оформлення обкладинки Тарасов М.П.

*Світлій пам'яті бабусі
Горохової Уліти Олександрівни
присвячується*

ВСТУП

*Чарує загадкою знов і знов
Той парк, що Качанівкою зветься,
І кличе нас до теплих тих розмов,
Що линуть, коли добре серце б'ється.*

*І скільки тут закоханих в природу
Людей, яким не шкода своїх знань.
Вони дарують їх нам в нагороду
За прагнення до всіх нових пізнань...*

Л. Третяк

Зелений дивосвіт оточує нас звідусіль. Рослини — навколо нас: на подвір'ї і на балконі, на дачі і навіть на підвіконні квартири. І як це чудово, коли цей дивосвіт здатний викликати захоплення, породити почуття естетичної насолоди, дати людині втіху у вільний від роботи час. І чим глибше пізнаватиме людина таємниці буття зеленого дивосвіту, тим більше користі і краси розкриває він перед нею.

Люди здавна створювали сади і парки. Вони оточували зеленими насадженнями свої оселі у стародавньому Єгипті і під стінами Вавилона, в державах інків та Великих Моголів. Древні перси вважали однією з обов'язкових передумов людського щастя квітучий сад, сповнений мелодійними звуками пташиних співів і дзюрчанням струмочків води. Сади у стародавньому Китаї, складені з чарівних куточків, поєднаних галереями, містками і місячними

стежками, викликали захоплення у перших європейських мандрівників.

Індія відома дивовижними парками і садами далеко за межами сусідніх з нею держав. Уславився садами і Стародавній Рим. Чіткі лінії алей, геометричні форми квітників з прекрасними мармуровими скульптурами, акуратно підстрижені бордюри, сформовані з рослин фігури людей і звірів — ось основні прийоми декоративного садівництва у ті часи. Все там було підкорено владі людини, її уявленню про симетрію і гармонію.

В епоху просвітительства в Європі розвинувся новий архітектурний стиль, який позначився і на прийомах декоративного садівництва. У сади і парки прийшли пейзажні композиції, натуралістичні картини. З'явилися зелені газони з декоративними групами дерев і кущів, вигнуті лінії стежок, овальні контури ставів.

Власники “Качанівки”, її архітектори та садівники брали краще з європейських традицій створення паркових ландшафтів. Дмитро Яворницький відвідавши, згадував, що власник парку хотів зробити в Качанівці “немовби певний Едем, себто земний рай”.

Відвідавши парк, ви будете в захваті від його природної краси. Тож запрошуємо вас у подорож!

Розділ I

КАЧАНІВКА: ПОГЛЯД ЧЕРЕЗ СТОЛІТТЯ

*А парк "Качанівка" дарує нам
Букети квітів, сонечком зігріті,
І шум дощів, які чарують нас
І радість, що приносять сюди діти.*

*Бо тут щодня екскурсії проходять,
І звідусіль з'їжджаються сюди.
Історія ж бо пісню вже заводить
Про ті часи, які давно-давно були.*

*Коли тут жив славетний рід Тарновських
Нестримно так цей парк все ріс і ріс,
Тут оселився й романтичний стиль і
готський,
Що нас на сторінки історії приніс...*

Л. Третяк

Ось ви, подолавши біля двох сотень кілометрів від Чернігова потрапляєте до Качанівки, яка відкриває свої таємниці і вабить своєю чарівністю і загадковістю. Відвідавши основні зупинки, ви дізнаєтесь про історію самої Качанівки, про її власників і ті події, що відбувалися тут протягом більше двох століть. У цьому розділі ми спробуємо навести основні відомості, які дозволять уявити собі велич осіб і подій, що відбувалися в Качанівці. Тож, в подорож...

Гортаючи сторінки історії ми дізнаємося, що назва "Качанівка" походить від прізвища придворного співака Федора Каченовського, який у 1742 р. придбав ці землі. Згодом він продав Качанівку своєму брату Михайлу, а у нього в 1770 р. за дорученням імператриці Катерини II села Парафіївка і Качанівка були куплені

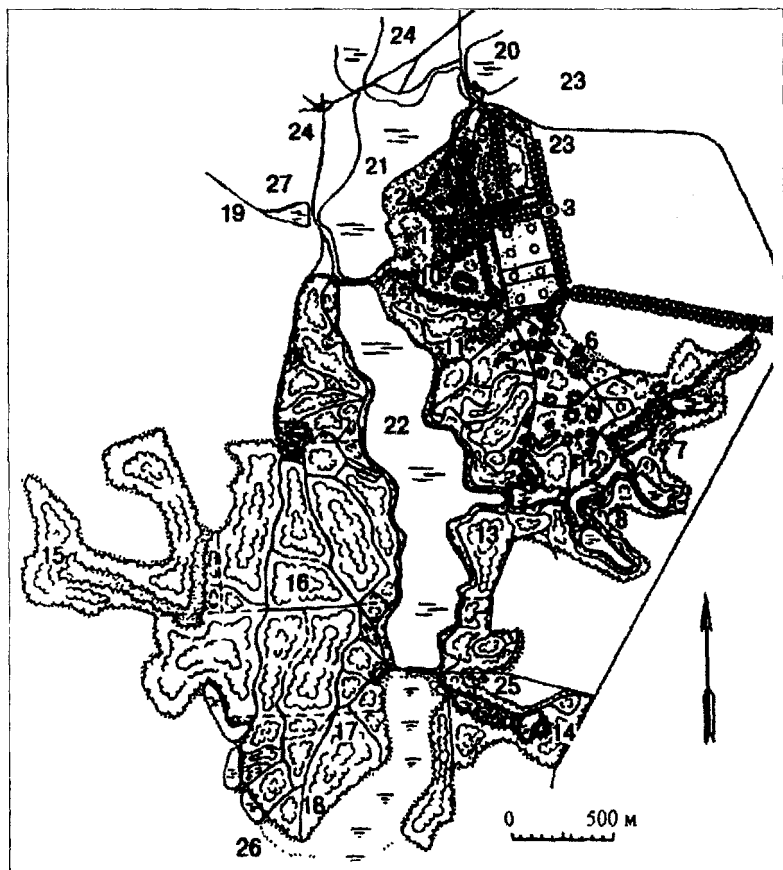
для генерал-губернатора Малоросії графа *Петра Олександровича Румянцева-Задунайського* (1725—1796). Садиба у Качанівці повинна була відповідати високій посаді господаря, тому 1770 р. архітектор Максим Костянтинович Мосцепанов розпочав будівництво палацу за проектом Василя Івановича Баженова. Але В.І.Баженов не зміг поїхати у Качанівку і тому прив'язку палацу до місцевості зробив його помічник Карл Іванович Бланк. Мав палац неоготичну архітектуру. В ті часи зробили і ставки. Ліс навколо палацу перетворили на парк. Планували парк М.К.Мосцепанов та його помічник болгарин Шванов. Вірогідно, у XVIII ст. з'явилися штучні романтичні "Руїни" які мабуть служили прикрасою парку, але остаточно їх походження та призначення невідоме. При Румянцеві збудували грот, який потім був перебудований і отримав назву "Альтанка Глінки". У кінці XIX ст. альтанку перебудували [8].

Після смерті генерал-фельдмаршала масток успадкував його син — *Сергій Петрович Румянцев* (1755— 1838), російський дипломат та державний діяч. С.П.Румянцев занапастив майже усі маєтки свого батька в Україні і продав їх. Качанівку придбав *Григорій Якович Почека*, який був управителем цієї садиби при Румянцеві. Дружиною Г.Я.Почеки була Парасковія Андріївна Тарновська. За часів, коли маєтком володіли Почеки (між 1808 та 1824 рр.), здійснено перебудову флігелів палацу. До того вони з'єднувалися з палацом одноповерховими переходами. Спочатку над західними частинами флігелів розібрали мансарди і добудували дерев'яні другі поверхи, потім добудували східні частини флігелів. Тоді ж звели колонади південної та північної терас. Над центральною частиною палацу добудували купол. При Почеках (у 1817 р.) розпочато спорудження Георгіївської церкви.

У 1824 р, за заповітами Парасковії Андріївни та Григорія Яковича Почеки, через те, що вони не мали спільних дітей, маєток перейшов до її сина від першого шлюбу (з Степаном Яковичем Тарновським) — *Григорія Степановича*. Далі 74 роки Качанівкою володіли Тарновські. Г.С.Тарновський добудував Георгіївську церкву (роботи було завершено у 1828 р.), спорудив у 1830 — 1840-х роках службові корпуси (північний та південний). До палацу, у якому було близько 80 кімнат, прилягала оранжерея.

Після смерті Григорія Степановича Тарновського та його дружини (вони померли в один день) власником Качанівки у 1853 р. став його двоюрідний небіж *Василь Васильович Тарновський (старший)*. Свого часу навчався у Ніжинському ліцеї разом з Миколою Васильовичем Гоголем, з яким приятелював, потім у Московському університеті. Це була освічена, культурна людина. Василь Васильович (старший) дружив з Т.Г.Шевченком, вболівав за його долю. Перу В.В.Тарновського (старшого) належить багато наукових праць. Він був за наказом імператора, одним з розробників реформи 1861 р., яка скасувала кріпосне право. Як меценат В.В.Тарновський (старший) підтримував письменника Пантелеймона Олександровича Куліша. Нервова напружена робота підірвала здоров'я Василя Васильовича і він помер 56-річним.

У 1866 р. Качанівку успадкував син Василя Васильовича (старшого) *Василь Васильович Тарновський (молодший)*. Народився він 20 березня 1837 р. у селі Антонівці Пирятинського повіту Полтавської губернії. Вчився у Москві та Петербурзі, закінчив Київський університет. У цієї людини було три пристрасті: парк, колекціонування та жінки. При В.В.Тарновському (молодшому) збудована водонапірна башта біля торця південного фасаду (1866 — 1898), дерев'яні будівлі служб були замінені

План Качанівського парку (сучасне планування):

1 - палац, 2 - альтанка М.І Глінки, 3 - Георгіївська церква, 4 - «Руїни», 5 - Повітряний міст, 6 - могила Г.М.Честахівського, 7 - гірка Любові, 8 - гірка Вірності та «Білий» міст, 9 - куточок «Швейцарія», 10 - альтанка просто неба, 11 - Порожня криниця, 12 - Судине, 13 - Манжола, 14 - Єлановщина, 15 - Берестовець, 16 - Мужницький ліс, 17 - Палашкіна галявина, 18 - Шпиль, 19 - Дубина, 20 - Петрушівський ставок, 21 - Майорський ставок, 22 - Великий ставок, 23 - село Качанівка, 24 - село Власівка, 25 - контора рибно-меліоративної станції, 26 - село Ковтунівка, 27 - могила Агіна.

муrowаними. В парку був порядок. Історик Д. Яворницький, відвідавши Качанівський парк, писав: "В парку впадали в око надзвичайна чистота та планомірність розбивки. Всі доріжки в ньому, як прями, так і бокові-поперечні були вирівняні, усипані піском і з обох боків обсажені низькорослими декоративними рослинами.

Впадала в око і та велика сила троянд розкішних, які були висаджені в одну лінію перед палацом, навпроти вікон та дверей, що виходили в парк. Окрім троянд, та скільки ж було інших квітів! Білих, синіх, блакитних, жовтих, жовтогарячих, червоних, яких понасаджено було в кругах, чотирикутниках, сегментах та на грядках! Аж дух забиває, аж рябить тобі в очах. Там, де з прямолінійними доріжками сходяться бокові, поставлені мармурові або металеві скульптури українських значних осіб — поетів, письменників, учених, художників. Або ж замість них поставлено колони, а на колонах погруддя видатних людей, дорогі вазони, де посаджені всіляких кольорів квіти". На ставі "зроблено диво з див: плавний острів. Таки справжній — з деревами, травною, очеретом, оситнягом — пливучий острів. Як почне дуги на парк східний вітер, то він, той острів, починає віддалятися од берега і з усім, що на ньому є, починає зсуватися на захід. А коли вітер переміниться і почне дуги від заходу на схід, то і увесь острів починає зсуватися на схід і врешті стане там, де стояв. Це творча вигадка власника парку... З парку він хотів зробити в Качанівці немовби певний Едем, себто земний рай. Він його копав, переплановував, садив рідкісні виписані дерева, потім геть виймав їх, зводив ставки в однім місці, а після того спускав їх, заводив у другому, не спинявся ні перед чим, не жаліючи ні сил робочого люду, ні марних грошових витрат...". На ставках при Василю Васильовичу жили лебеді.

Парк був наповнений чавунними лавами та кріслами, столами на чавунних основах з мармуровими та залізними столешницями, меблями дерев'яними на чавунних ніжках, а також дерновими лавами-сидіннями [6,7].

Василь Васильович фінансово підтримував журнал "Киевская старина", допомагав археологу Миколі Біляшівському, виділяв гроші на спорудження пам'ятника Богдану Хмельницькому у Києві, на побудову хреста на могилі Шевченка в Каневі тощо. Ці витрати врешті-решт розорили В.В.Тарновського і йому довелося продати Качанівку. Це сталося у 1898 р., але продав він тільки маєток, а не колекцію, яку вивіз з Качанівки і подарував місту Чернігову. Зараз його зібрання складають основу Чернігівського історичного музею ім. В. Тарновського та Київського музею Т.Г.Шевченка.

Купив же Качанівку один з найбільших цукрозаводчиків Російської імперії, уродженець Сум *Павло Іванович Харитоненко* (1853—1914), також відомий меценат та колекціонер. Придбав він маєток для своєї доньки Олени. Чоловік Олени — князь Павло Урусов — був на військовій службі і постійно роз'їжджав. Тому Олена у Качанівці була рідко і фактично протягом 10 років господарював тут її батько. Під керівництвом архітектора Шольця палац обклали цеглою, збільшили купол, поновили внутрішні приміщення. При Харитоненку збудовано пілони, які ви можете бачити при в'їзді у парк, зведено декілька господарських споруд, встановлено скульптури у припалацовій частині. Через чоловіка Олена Урусова познайомилася з Михайлом Сергійовичем Олівом. Вона розлучилася з Урусовим, у 1908 р. вийшла заміж за Оліва й оселилася у Качанівці. У 1912 р. там працював відомий петербурзький архітектор А.С.Білогруд, саме він звів пташник, який не зберігся. За спогадами, Олена дуже любила квіти і тому їх

росло багато навколо палацу й у парку. В чудовому стані була оранжерея, яка донині не збереглася [11].

Але про культурне життя Качанівки у цей період нам відомо дуже мало. Можна відзначити, що у 1915—1916 рр. в садибу був запрошений Мстислав Добужинський для впорядкування інтер'єрів.

У лютому 1918 р. М.С.Олів отримав охоронну грамоту, підписану Луначарським, на художні цінності будинку та саду в Качанівці, але в тому ж році Харитоненки та Оліви були змушені виїхати за кордон. У 1922 р. в Качанівському маєтку відкрили дитячий притулок. У ті роки паркові скульптури розбили, меблі в палаці зламали, прах Тарновських викинули зі склепу, який знаходився під Георгіївською церквою. З 1932 по 1941 рр. у Качанівці був курорт. Після звільнення від фашистських окупантів довелося відновлювати споруди (зокрема, альтанку Глінки у 1947 р.), а в палаці розмістили госпіталь і санаторій для інвалідів війни. На перехресті алей поховали загиблого у 1944 р. Героя Радянського Союзу М.О.Гарама. З 1949 р. у палаці — туберкульозний санаторій. У 1981 р. створено Качанівський історико-культурний заповідник, якому спочатку була підпорядкована лише припалацова територія (решта паркових насаджень належала лісництву). Згодом до складу заповідника увійшов майже увесь парковий масив. У 1986 р. у Північно-Західному лісовпорядкувальному підприємстві Всесоюзного об'єднання "Ліспроєкт" розробили Проект відновлення ландшафтів державного історико-культурного заповідника Качанівка та прилеглої до нього частини історичного парку, автором якого був А.В.Олехно [1,3,8].

Указом Президента України від 27 лютого 2001 року історико-культурному заповіднику Качанівка було надано статус Національного, завдяки поєднанню особливо цінних об'єктів

історії, культури, архітектури з природними комплексами і ландшафтами.

Оксана Семирозум

*“Качанівка”, мене ти полонила
Своєю незрівнянною красою.
І ніби в світ казковий поманила
Яскравий, всипаний росою.*

*Я пам'ятаю, як блукала в лісі,
Як вітерець гуляв поміж дерев,
Коли берізки заспівали пісню,
І тихий гай про юність шепотів.*

*По річці йдеш, не знаєш броду,
Бо ж змін в природі не зроблю.
В житті ціную я свободу,
Й за це “Качанівку” люблю.*

*І кожен день тебе стрічають люди,
Із квіточок твоїх плетуть вінки.
Можливо, зустрічі такої вже не буде,
Я пам'ятатиму “Качанівку” віки.*

КАЧАНІВКА І ТВОРЧІ ЛЮДИ

Є на Чернігівщині місця, які своєю неповторною красою приваблювали творчих людей, митців, поетів і композиторів, письменників і художників. От і Качанівський парк крім чудових природних красот і вишуканої архітектури споруд, пам'ятний передусім іменами уславлених діячів української та російської культури, яких вабила сюди творча, інтелектуальна атмосфера. Розділ "Качанівка і творчі люди" дозволить доторкнутися до місць і подій, які були пов'язані з видатними людьми. Тут ви пройдете стежками, які торували Тарас Шевченко і Микола Гоголь, побачите меморіальні дерева, які названі у їх честь; спостерігатимете краєвиди, з яких писали картини Василь Штенберг і Ілля Рєпін, Микола Ге і Олександр Агін. В стінах Качанівського палацу лунала музика Миколи Глінки, вивчались історія, культура та побут українського народу Миколою Костомаровим та Дмитром Яворницьким [4,9].

Поки Качанівкою володіли Тарновські, вони вели альбом почесних гостей. У ньому 604 записи. Деякі митці бували в Качанівці неодноразово. Так, чотири рази за період з 1835 по 1850 р. приїздив сюди *Микола Васильович Гоголь*. Тут він читав свої твори: комедію "Одруження", повість-епопею "Тарас Бульба", "Повість про те, як посварилися Іван Іванович з Іваном Никифоровичем". Подобалося Миколі Васильовичу відпочивати у парку під дубом. Господарі потім повісили на цьому дереві медальйон з відповідним написом. Медальйон не зберігся, а дерево і досі називають "Дубом Гоголя".

У 1838 р. в Качанівку приїхав композитор *Михайло Іванович Глінка*, який набрав співаків для царської капели. Мاستок Г.С.Тарновського він обрав як базу своєї експедиції, звідки можна було здійснювати радіальні рейди Лівобережною Україною і сюди ж привозити відібраних для хору дітей. Він написав у Качанівці крапці частини своєї опери "Руслан і Людмила". Вперше їх виконав кріпацький оркестр Тарновського. Михайло Іванович також створив романси "Гуде вітер вельми в полі" та "Не щибечи, соловейку" на вірші Віктора Забіли. Працював композитор в романтичній мурованій альтанці, де колись стояв рояль – так званому "музичному павільйоні". Вона і нині має назву альтанки Глінки.

Панорама, що відкривається з альтанки, надихала багатьох видатних діячів культури. Широка галявина похило збігає до сяючого під сонцем дзеркала ставків, до красенів дубів, у манливу таємничу хащу. Прогулянка в гаях і дібровах качанівського парку справляє незабутнє враження.

Кілька років жив у Качанівці художник *Василь Іванович Штернберг* (1818—1845). Кімнатка, яка з 1836 р. була його майстернею, звалася "ліхтарик", бо мала балкончик з кольоровим склом у вікнах. У Качанівці Штернберг написав свої найвідоміші пейзажі та найкращу картину "Глінка в Качанівці".

В той же час у Тарновського гостював український композитор *С.С.Гулак-Артемівський*.

Вперше *Тарас Григорович Шевченко* побував у Качанівці у 1843 р. Він привіз до господаря свою відому картину "Катерина", яку той згодився купити. Тарас Григорович не міг не помітити негативних рис вдачі Тарновського і тому в повісті "Музикант" під прізвищем Арновський змалював його як кріпосника-самодура. Після повернення із заслання Шевченко у 1859 р. побував у Ка-

чанівці ще раз. Під час перебування там Шевченко любив відпочивати під одним з дубів, а в іншому місці у серпні 1859 р. він сам посадив молодого дубка. Ще й донині залишився той лісовий велет, під яким Тарас серед нічної тиші збирав своїх друзів 1843 року. На жаль, два меморіальних дуба — улюблений дуб Шевченка й так званий "Горілий дуб" — загинули. Тут він залишив свій останній запис у родинному альбомі [6,9,10]:

*" І стежечка, де ти ходила,
Колючим терном поросла.*

*Т.Г. Шевченко.
21 августа 1859 г.
В Качановке".*

В.В.Тарновський (молодший) ще восьмирічним хлопчиком у 1845 р. вперше побачив Шевченка. Коли у 1859 р. Тарас Григорович приїхав до Качанівки, зустрів його саме Василь Васильович (молодший), бо батька не було вдома. Знайомство з Шевченком справило сильне враження, і Тарновський почав збирати усе, що мало відношення до великого Кобзаря (рукописи, малюнки, листи, особисті речі). Ця колекція потім налічувала понад 700 експонатів. Після смерті поета Тарновський навіть пропонував поховати його у Качанівці. А коли цього не сталося, в Качанівському парку на честь Шевченка насипали високий пагорб (потім, у 1893 р. на ньому поховали друга Шевченка художника *Григорія Михайловича Честахівського*). Уздовж дороги до цього пагорба висадили ялини колами, як траурні вінки. Кола з ялин можна побачити у парку й досі.

Качанівку продовжували відвідувати творчі люди. У 1854 р. в маєтку жив український етнограф *О.В.Маркович* зі своєю дружиною, майбутньою письменницею *Марко Вовчок*.

Також В.В.Тарновський (молодший) збирав українські старожитності (старовинний козацький одяг, зброю, картини та

інше). Навіть перед палацом у нього стояли на підставках кілька великих гармат часів Богдана Хмельницького. Саме тому до Василя Васильовича у 1880 р. приїхав *Ілля Юхимович Репін*, щоб писати ескізи для картини "Запорожці". Василя Васильовича (молодшого) І.Ю.Репін зобразив також на картині "Гетьман" (1880). Разом з Репіним відвідав Качанівку його молодий учень *Валентин Олександрович Серов*. Гостями В.В.Тарновського (молодшого) також були брати художники *Костянтин* та *Володимир Маковські*, історик *Микола Костомаров*, художник *Микола Ге*, історик, археолог, етнограф *Дмитро Яворницький*, художник *Лев Жемчужников* та багато інших. Художник *Олександр Агін* (1817—1875) останні роки життя провів у Качанівці і в ній похований.

Ось така вона, Качанівка митців, поетів і художників. І згадуються рядки з вірша *Людмили Третьак*, майбутньої поетеси, яка перебуваючи в Качанівці влітку під час екологічної практики, відмітила:

*Колись тут відбувалися події
І люди знатні завжди тут були.
Довженко й Гоголь паркові раділи,
Коли Шевченкові рядки цвіли.
Тут кожне дерево і все навколо нього,
Нагадує про час, що промайнув.
Гармонія душі людини і природи –
Ось про що світ жорстокий цей забув.
І ще недавно парк стрічав знатних людей,
А зараз вони рідко тут бувають.
Занепадають душі від пустель,
Що люди наші у душі вже мають.*

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ І СУЧАСНЕ ПЛАНУВАННЯ КАЧАНІВСЬКОГО ПАРКУ

*Як гарно все ж таки стрічати тут
світанки*

І проводжати день у темну даль.

А потім прокидатись спозаранку

І бігати, проганяючи печаль.

І знову вмитись чистою росою,

Босоніж походити по траві.

І милуватись без кінця красою,

Дивуючись, що чари ті живі...

Людмила Третяк

На сьогодні територія парку знаходиться як на лівому, так і на правому березі річки Смож. Але деякі лісові масиви не входять до складу історико-культурного заповідника. Те, що колишні частини парку зараз мають різне підпорядкування, безумовно, є негативним фактором. Цікаво, що й досі на деяких узліссях, де до парку підходять лани, можна побачити старовинні межі — рів та вал. Рельєф парку складний. Майорський і Великий ставки, а також болото розділяють його на дві частини. Максимальний перепад висот становить 38 м. У східній (лівобережній) частині — від 129 м навколо болота, на південній межі — до 167 м біля Георгіївської церкви. Західна (правобережна) частина має майже такий самий перепад висот — від 129 м до 166. Декілька балок перетинають парк. У трьох балках та їхніх відгалуженнях зроблені невеликі ставки. Різні куточки парку мають свої назви — “Порожня криниця”, “Гірка Любові”, “Гірка Вірності” та “Білий міст”. У

парку є кілька містків, які будувалися на перехрестях паркових доріг, або перекидалися через невеликі балки [5, 8].

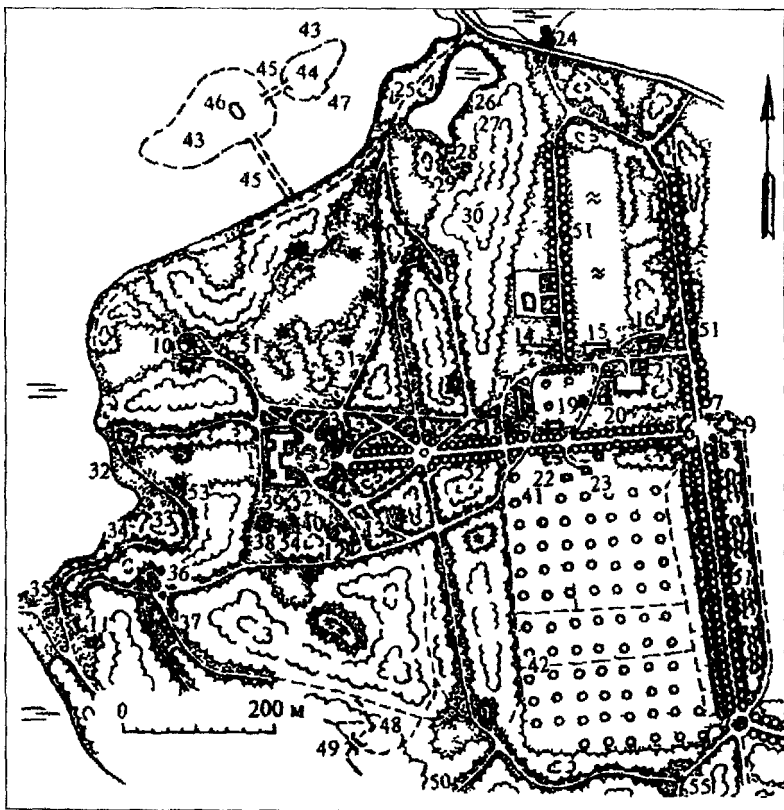
За загальним планом парку бачимо, що лише на припалацовій території є регулярне планування, яке закладалося з самого початку його створення. Про це свідчать алейні насадження з гіркокаштану звичайного (алея до Георгіївської церкви та від парку до об'їзної траси), клену гостролистого (алея від Георгіївської церкви до палацу). Деякі ділянки навколо палацу представляють парковий тип садово-паркового ландшафту, але на решті території переважають ділянки природного листяного лісу. Вкраплення хвойних досить незначні, переважно це інтродуковані види: сосна Веймутова, модрина європейська, яловець козацький, туя західна. Є у парку ділянки лучних ландшафтів, зокрема на берегах ставків та на днищах балок.

У 1948 р. ботаніком О.Л.Липою в парку відмічено близько 50 видів та форм деревних рослин [5]. У 1998 р. Ю.О. та А.В.Клименками відмічено 51 вид, підвид та форми з 39 родів і 22 родин. Так, ялина колюча представлена тільки голубою формою, а туя західна та верба біла — як типовими рослинами, так і декоративними формами: перша — колоновидною, друга — плачучою. Всього хвойних — 9 видів (8 видів дерев, 1 вид чагарників), листяних — 42 (23 — дерева, 19 — чагарники) На території парку є старі екземпляри інтродуцентів. Одна з модрин європейських має діаметр стовбура 1 м та висоту 30 м, це, ймовірно, найбільша модрина у парках Лівобережної України. У парку декілька модрин, діаметр стовбура яких від 80 до 90 см, сосни чорна та Веймутова. На гірці Любові росте сосна чорна з діаметром стовбура 60 см, який на висоті 3 м роздвоюється. Можливо, це було зроблено навмисне, аби надати дереву

символічного значення. З південного боку від палацу є старі сосни Веймутова. Одна туя західна біля палацу має діаметр стовбура понад 40 см. У алеях чимало дерев-велетнів гіркокаштану звичайного, діаметр стовбура найбільшого з них перевищує 80 см. Діаметр стовбура найбільшого дерева дуба червоного або північного близько 75 см. Діаметри стовбурів ялин звичайних сягають 70 см.

Основним видом у парку є дуб звичайний. Парк створювали на базі природної діброви, а тому на всій його території можна побачити окремі старі дерева, діаметри стовбурів яких часом перевищують 1 м. У лівобережній частині парку на значних площах збереглися ділянки вікової діброви. У правобережній — діброва молодша, і це, переважно, культури дуба звичайного, які давно зімкнулися. Але на припалацовій території чисто дубові насадження займають незначну площу. На сучасному етапі в масивах та галях вони не домінують. Тут утворилися похідні насадження з липи серцелистої, клена гостролистого, ясена звичайного та інших листяних порід. Проблема заміщення діброви похідними насадженнями існує на всій території парку і потребує значної уваги та ефективних заходів щодо її вирішення.

У східній частині вздовж ставків є досить великі березові масиви, в яких діаметр окремих стовбурів беріз досягає до 70 см. Групи дерев сосни звичайної та ялини європейської займають незначні площі, але істотно впливають на ландшафтний вигляд парку. Уздовж ставків є ділянки, на яких переважають такі види як тополя чорна, вільха клейка, верба біла. Зараз самосів супутників дуба засмічує багато ділянок парку, тоді як сходи дуба у більшості випадків гинуть (переважно через затінення). Старі дуби поступово відмирають, а місця, де вони росли, захоплюють інші види.

Качанівський парк (припалацова зона):

1 - палац, (XVIII ст., перебудований), 2 - водонапірна башта, 3 - північний службовий корпус, 4 — південний службовий корпус, 5 - огорожа з скульптурами, 6 - огорожа з обелісками, 7 - ризниця (XIX ст.), 8 - пономарія (XIX ст.), 9 - Георгіївська церква (XIX ст.), 10 - альтанка М. І. Глінки з гротом, 11 - «Романтичні руїни», 12 - електростанція (кінець XIX ст.), 13 - псарня (початок XX ст.), 14 - свинарник (початок XX ст.), 15, 16, 18, 21 - господарські споруди (XIX ст.), 17 - будинок управителя (XIX ст.), 19 - каретна (XIX ст.), 20 - корівник, 22 - льодяник (XIX ст.), 23 - дім садівника, 24 - в'їзні пілони, 25 - вечірня сиділка, 26, 34 - ранкові сиділки, 27, 29 - місця, де були дерев'яні альтанки, 28 - могила панського коня, 30 - місце, де був місток через дорогу, 31 - місце, де була зимова оранжеря, 32 - місце, де була пристань, 33 - джерело,

35 - парковий місток, 36 - парковий місток (руїни), 37 - літня оранжеря, 38 - могила ведмедиці, 39 - фонтан, 40 - пам'ятник Т.Г.Шевченку (раніше стояла паркова скульптура «Зима»), 41 - місце закритого господарського двору, 42 - місце, де була українська хата (XIX ст), 43 - острови (не збереглися), 44 - пляж, 45 - містки (не збереглися), 46 - музичний павільйон (не зберігся), 47 - пристань (не збереглася), 48 - недобудований льох, 49 - Повітряний міст, 50 — місце недобудованого мосту, 51 - гіркокаштанові алеї, 52 - алея з кленів гостролистих, 53 - найбільша в Лівобережній Україні модрина європейська, 54 - стара туя західна, 55 - молоді дубки на місці, де росло меморіальне дерево.

Небажаний самосів не лише зараз псує ландшафтний вигляд парку, утворюючи хащі, але у майбутньому може призвести до суттєвої зміни видового складу сучасних угруповань. Тому необхідно здійснювати заходи, спрямовані на збереження та відтворення природної діброви.

М.Тарасов: *Качанівський палац*

Цікаво знати...

ПАРКИ СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ. Вони були невеликі за розмірами і, як правило, прямокутними. Зовні парки оточувала стіна. Вхід починався від пілонів і вів прямо до будинку господаря. Цю алею заплітав виноград, для якого споруджували спеціальні підпори. Обабіч розміщувались прямокутні ставки з альтанками. Вздовж стіни висаджували рядами дерева: гранати, смокви тощо. У квітниках цвіли троянди, гвоздики. У воді вирощували священні рослини — лотос і папірус.

САДИ ІНДРАПРАСТХУ. Так звалась столиця пандавів, яка знаходилась на місці Делі у I тисячоріччі до н. е. У садах давніх індусів цвіли і плодоносили манго і салове дерево, цукрова пальма і олеандр. По газонах ходили яскраві павичі, а з гущавини доносилися співи птахів кокіла. У ставках з прозорою водою плавали риби, червоні гуси, качки і лебеді.

КИТАЙСЬКІ БОДАРЧУ. Їх ще називали “парками гарних куточків”. Для таких парків підбирали найгарніші ділянки природи, де, за віруванням даоїстів, жили боги. Ці ділянки розчищали, прокладали систему стежок з штучними скелями, печерами, гротами і струмками. Пізніше, з проникненням у Китай буддизму, парки формували дещо інакше, підсилюючи емоційний вплив пейзажу на людину. Темні гаї з нависаючими скелями, потайні гроти і водоспади — в одних, відкриті галявини, яскраві квітники, а спокійні плеса ставів з островами і містками — в інших.

САДИ АЦТЕКІВ. Столиця імперії Теночтитлау була прикрашена декоративними деревами і квітами. Особливо цікавими були так звані «плаваючі сади», створені на очеретяних плотах. У спеціальних посудинах там вирощували квіти, куці і навіть невисокі дерева: красюлю, чорнобрювці, еукрифію, ананас, авокадо. Сади на плотах пришивартовувались неподалік від мастків. У години дозвілля шляхетні господарі вирушали на плотах у подорож, наприклад до друзів. У садах відбувались ділові зустрічі, сімейні обіди і, нарешті, просто відпочинок.

ІДЕЇ Д. ІВЕЛІНА. У 1664 році англійський вчений Д. Івелін опублікував "Трактат про лісові дерева"... в якому він розвинув ідею ландшафтного садівництва. Він виступав за створення зелених захисних смуг навколо міст для очищення повітря від задимлення і для оздоровлення середовища.

ПАВЛОВСЬКИЙ ПАРК. Один з найвідоміших парків Росії XIII століття, будівництво якого було розпочато у 1777 році під керівництвом архітектора Ч.Камерона. Парадна центральна частина насаджень виконана із застосуванням геометричних прийомів: потрійна алея лип, які раніше формували стрижкою у кулі, химерні лінії бордюрів і квітників, численні скульптури і споруди. У Старій Сильвії, яка була створена з місцевого лісу, переважають ландшафтні прийоми садівництва: променадні стежки, чарівний берег ріки Слов'янки, літній театр. Руїнний каскад тощо.

ЕКОЛОГО-ПІЗНАВАЛЬНИЙ МАРШРУТ “ЗЕЛЕНИЙ ДИВОСВІТ “КАЧАНІВКИ”

*Ти згадуєш про рідний свій куточок
І відчуваєш – кличе він тебе,
Про щось тобі шепоче вже листочок
І сонечко освічує ясне.*

*Ти потрапляєш знов у дивний світ
природи,
Заглиблюєшся в велич її снів.
І розумієш, що краса і врода
Є вічними і взимку, й навесні.*

Л.Третяк

Будь-кого хто побуває в Качанівці зачарує краса та здивує розмаїття рослинного світу, який нараховує понад 300 видів судинних рослин.

Пропонований маршрут дозволяє познайомитись з найбільш типовими представниками флори, живими свідками історичних подій, що відбувалися у парку.

Ви йдете по дорозі від пам'ятника герою Великої Вітчизняної війни Гараму у південному напрямку. Йдучи по алеї Ви можете насолодитися широкою перспективою, яку з боків обмежують зелені стіни кущів, наче йдете широким і яскравим коридором. Тільки уявіть собі, що 200-250 років тому цією ж дорогою ходили дами у розкішних вбраннях поруч з елегантними кавалерами, їздили карети запряжені найкращими кінями.

Пройшовши по ній метрів 500, поверніть праворуч по дорозі, що плавно спускається все нижче і нижче. Дерев зникають у Вас

над головою свої густі віти, і здається, що це не лісова дорога, а якийсь тунель, що веде Вас до таємничої країни повної загадок і несподіванок. І це насправді так.

Вийшовши на велику галявину Ви опиняєтесь у куточку парку під назвою “Пуста криниця”, яке оточене *дубами-велетнями*, а навколо по краю розкинулися кущі *бузини чорної* та *ліщини звичайної*. Осінньою пори на сонці виблискують важкі грона ягід бузини, їхня цінність не викликає сумніву навіть при побіжному ознайомленні з хімічним складом. Вони мають у собі різні цукри, близько одного процента органічних кислот, дубильні та фарбувальні речовини тощо. Ягоди бузини чорної як харчовий продукт рідко вживають свіжими. Переважно їх переробляють на сиропи, киселі, кетчуп, оцет і вино. У часи середньовіччя бузину чорну шанували в Європі як священне дерево і вважали рослиною великої цілющої сили. Досить славними є і горіхи ліщини, бо містять у собі 65% жирів, 16 % - білків, 8 % - вуглеводів, вітаміни групи В і Е, солі заліза.

З “Пустої криниці” відкривається вигляд на Великий став, який блищить у вечірньому промінні різними барвами. А озирнувшись назад у гущину старого лісу можна помітити “Повітряний місток”, який залишився з панських часів. Колись по ньому проходила дорога, а тепер він заріс травною і спочиває серед високих дерев.

Спускаючись до ставу поверніть праворуч і пориньте з головою у той чарівний світ природи Качанівки, який подарує Вам чудовий відпочинок і незабутні враження.

Перше що впадає в око — це старі стовбури *липи серцелистої*, *клену гостролистого* та *дубу звичайного* обабіч дороги. Вони високі та стрункі, навіюють спокій та загадкові думи.

Дуб звичайний — одне з основних дерев парку, вважається могутнім велетнем, справжнім царем листяних лісів. У давніх слов'ян він був священним деревом. Без дозволу віщунів та волхвів ніхто не мав права ламати або рубати дубові дерева. Під зеленими шатами дубів відбувалися усілякі свята, здійснювалися релігійні культу. Згідно однієї легенди, на дубові зростади молодильні плоди, які дарували людям безсмертя. А золоті жолуді та русалки на його гілках? А кіт учений на дубі тім? Скільки поетів, музикантів, майстрів пензля надихало це величне дерево. Крім того дуб має ще й лікарські властивості. Відвар його кори застосовується як в'яжучий та протизапальний засіб, також для полоскання горла, порожнини рота, при захворюваннях ясен, стоматиті, ангіні тощо.

З ранньої весни до пізньої осені *клен* - це маленька казка і чарівність світу рослин парку. Так, його цвітіння – це справжнє свято для бджіл і бджолярів після тривалої виснажливої зими. Ще до початку цвітіння у клена починається сокорух. Кленовий сік починає текти раніше березового та він значно солодший – в ньому до 1,4 % цукру. Це дерево має також і цінну деревину, яка щільна, тверда, біла з жовтуватим відтінком, не коробиться і не тріскається, досить легко обробляється. А восени клен надихас багатьох митців-живописців, які бажають на своїх полотнах передати буянню його осінніх барв. Гуляючи восени алеями Качанівського парку, підніміть з землі жовто-гарячий листок клена і ви неодмінно замилуєтеся довершеністю його форм, ліній і контурів.

Мандруючи дорогою, Ви можете побачити ділянки кленово-липово-дубового лісу з ліщиною звичайною в чагарниковому ярусі. Серед трав на цих ділянках можна зустріти *перлівку пониклу*, *зірочник лісовий*, *фіалку запашну*, *копитняк звичайний*, *герань Роберта*, *тонконіг дібровний*, *кутину багатоквіткову*, *підмаренник*

чіпкий, медунку темну, чистець лісовий, глуху кропиву пурпурову, шоломницю високу. Вони мають ряд цікавих особливостей, які слід відмітити. Так, *медунка темна* – рослина-хамелеон – в суцвіттях містить кілька різнобарвних квіток, спочатку рожевувато-лілового і фіолетового кольору (не запилені комахами), а незабаром (після запилення), колір поступово змінюється на синьо-бузковий. Вона використовується як лікарська рослина при запаленнях і хворобах дихання, а також може стати в нагоді до весняного вітамінного столу як їстівна рослина. А ось *фіалка запашна* являє собою невисокі трав'янисті кущики (5-15 см) з округлояйцевидними листками і синьо-фіолетовими п'ятипелюстковими квітками, які дуже запашні. Фіалка з давніх часів вважалася символом пробудження природи. Під пологом листяного лісу, якщо спостерігати, то можна зустріти таку рослину як *копитняк європейський*. На його короткому стеблі, що лежить на землі, розташовані довгочерешкові щільні нирковидні листки, які відрізняються своїм темно-зеленим кольором. Під листками біля поверхні ґрунту знаходяться буруваті квіти, що мають три пелюстки, які зрослися та утворили дзвоникovidну оцвітину. Ця рослина має лікарські властивості (застосовується при лікуванні хвороб шкіри), але вона отруйна, і про це слід пам'ятати.

Пройшовши далі по дорозі, Ви зустрінете на ній блідо-зелені гони *тонконогу однорічного*, поряд можна зустріти куртинки з *грициків звичайних* та *споришу звичайного*. *Спориш* — сланка однорічна рослинка родини гречкових. Здавна спориш використовували в їжу. З молодих стебел і листя, тямущі люди готують салати з яйцем та маслом, варять м'ясні та овочеві супи, заправляють ним рибні відвари. Та й на зиму сушать листя споришу для приправ і відварів. Цей благодатний

харчовий продукт, як вже сказано, є ще й цінним цілющим засобом, тому й заслуговує того, щоб стати в нашому меню звичним. Таке застосування, як тепер встановлено дослідженнями, виправдане притаманними споришу в'язкими, кровоспинними та протизапальними властивостями. Свого часу спориш мав славу універсального засобу проти туберкульозу.

Спустившись далі по дорозі, Ви потрапляєте до Великого ставу, береги якого поросли *очеретом звичайним* та *рогозом вузьколистим*... *Очерет* — рослина з високими стеблами та довгими повзучими кореневищами, які утворюють у ґрунті кілька ярусів. Цікавим для очерету є те, що приріст його маси значно перевищує річний приріст найкращого за бонітетом лісу (так оцінюють ліс за його продуктивністю). Вадюю є лише те, що механізоване збирання очерету на мокрих місцезростаннях призводить до пошкодження кореневищ, власне бруньок поновлення.

Пройшовши берегом Великого ставу Ви потрапляєте на дамбу, яка розмежовує Великий і Майорський став. Тут Вашу увагу може привернути *клен татарський*, який легко впізнати по пальчасто-лопатовим листкам та червонуватими плодами двокрилатками. Поряд знаходиться група дерев *тополі білої*, які привертають увагу своїми світло-сірими стовбурами на загальному зеленому фоні узлісся.

Праворуч від загати знаходяться “Романтичні Руїни”. Вони нагадують собою залишки зруйнованої фортеці часів козацтва. Але справжнє їх походження невідоме. Можливо, їх звели спеціально для прикраси парку, щоб надати йому якоїсь загадковості та старовинності. Зараз вони порослі *диким виноградом* і граціозно виглядають на фоні багатовікових дубів і лип. Тут тут також Ви

можете спостерігати досить дивне явище — одне дерево *клену гостролистого* розділяється на три великі стовбури.

Поряд з “Романтичними руїнами” знаходиться оглядова ділянка, з якої відкривається панорама Великого ставу та прилеглих територій. Канівські ставки були утворені перегородженням дамбами річки Смож. Це дозволило сконцентрувати значну кількість води, розводити рибу, а також прикрасити парк. Зараз ставки належать рибно-меліоративній станції “Чернігівська”, яка займається промисловим розведенням коропових риб.

Далі Ви рухаетесь дорогою, яка пересікається з дорогою II ярусу, проходячи під мальовничим цегляним містком.

Праворуч на узбіччі дороги можна бачити ділянки липово-дубового лісу з видами неморального різнотрав'я, зокрема: *адоксою мускусною, медункою темною, осокою волосистою, розхідником звичайним*.

Пройшовши далі, Ви зустрінете ділянки кленового лісу порослого *переліскою багаторічною*. Поруч привертає увагу галявина *суніць мускусних*, які схожі на полуниці за формою листків і квіток, але більші за розмірами і не утворюють червоних плодів. Цей вид належить до групи регіонально-рідкісних видів Чернігівської області.

Ось Ви потрапляєте на наступну оглядову ділянку, з якої спостерігати водне плесо Майорського ставу. Нажаль, вона поросла *кропивою дводомною, яглицею звичайною*, та кущами *бузини чорної*. Яглиця — смачна харчова рослина і вельми корисна людям як весняна зелень. Молоді, ще не повністю розкриті листки, достатньо соковиті, мають приємний смак і придатні в їжу. І не лише у і свіжому вигляді. Смачні з них юшка, борщ. Листя її можна маринувати й на зиму, ікру ж із них (так звуть

пропущені через м'ясорубку листки яглиці) солять, а зимою з превеликим задоволенням використовують для супів і приправ. Окрім того, листя яглиці можна квасити, як капусту. Свіжі листки яглиці - це джерело вітамінів і мікроелементів. А у народній медицині яглиця використовується при розладах функції кишечника з явищами поносу й запору, а також проти ниркової слабості та хвороб сечового міхура. Найпростіший спосіб застосування ліків з яглиці: їжте свіжу зелень листя її як салат або борщ із неї, або ж разом з кропивою. Це смачно, і корисно.

Кропива - це справжній полівітамінний препарат, у її листках є вітаміни С, К, В2 та провітамін А (каротин). Крім того, рослина багата білками, хлорофілом, які дуже корисні для організму людини. Кропиви споживають як звичайну городню зелень. З цією метою збирають відростаючи молоді стебла з листям, що з'являються рано навесні. Саме тоді вони найбагатші на корисні речовини.

Серед інших трав, що зростають поряд в очі кидаються яскраво-жовті квітки та сланкі гони *жовтецю повзучого*. Наступна ділянка маршруту являє собою кленовий ліс з яглицею звичайною у трав'яному ярусі, яка формує суцільний зелений килим. Відкриті ділянки ґрунту біля дороги місцями вкриваються м'якими куртинами *моху мніуму*.

Далі по дорозі Ви спускаєтесь у напрямку Майорського ставу. Тут, на більш зволжених ділянках, зростає досить відоме дерево - *верба ламка*, яку легко впізнати. Метрів за 30 далі по дорозі Ви побачити велетенські дерева *модрини європейської*. Одна з них має діаметр стовбура 1 метра та висоту близько 30 метрів. Це, мабуть, найбільша модрина у парках Лівобережної України. Належить

модрина до хвойних видів дерев, але є оригіналом серед них. Вона, подібно до листяних деревних рослин, щороку на зиму скидає свою хвою. Саме з цим явищем скидання хвої (листу) і пов'язана російська назва модрини — “лиственница”.

Поряд величаво стоять *ялини європейські*, які своєю висотою і граціозністю можуть позмагатися з “родичками-модринами”.

Праворуч від Вас відкривається панорама на палац, ліворуч — Майорський став. Колись тут було місце пристані для човнів, на яких господарі та гості влаштовували прогулянки по ставу. До самого зрізу води підходять дерева *липи, клену, верби, дуба, з собачою кропивою п'ятилопатевою, чистотілом великим, ехіноцистисом шипуватим, яглицею звичайною*.

У воді можна зустріти рослини-гідрофіти: *гірчак земноводний, омег водяний, слабник водяний, щавель прибережний, різні види рясок*. Зупинитись для відпочинку можливо на дубовому столику з лавами.

Продовживши подорож по берегу Майорського ставу, Ви підходите до групи багатовікових дубів, стовбури яких можуть обхопити лише 3-4 чоловіки, взявшись за руки. Направо від дубів починається підйом до альтанки Глінки, яку видно прямо звідти. Він проходить по схилу порослому лучними травами, серед яких слід відмітити *грястицю збірну, сальвію лучну, королицю звичайну, конюшину лучну, жовтець їдкий, дзвоники розлогі, гадючник звичайний, кострицю лучну*.

Піднявшись, ви можете зупинитись біля альтанки Глінки, згадавши історію її створення та видатних митців, які творили у Качанівці. Поряд з нею знаходяться дві великі старі модрини, які своєю величчю нагадують про ті часи. Якщо Ви потрапите у Качанівку весною, то перед вами відкриється килим весняних

рослин. Серед них: *пшінка весняна, медунка темна, фіалка запашна, гусяча цибулька звичайна, анемона жовтецева*. Вони перші зустрічають весну і рясним цвітом вкривають пагорби і яри парку.

Від альтанки до палацу веде стара каштанова алея, яка є ровесницею основних паркових композицій. З неї відкривається вся краса яру, який є однією з багатьох своєрідних прикрас парку. Якщо Ви зупинитесь і простежите його панорами, то побачите, що на фоні сірих стовбурів кленів бує неморальне різнотрав'я. *Каштан кінський* завезений в Україну з Балканського півострова. В умовах парку він щорічно і рясно плодоносить. Після спеціальної обробки його плоди можна використовувати в їжу. Є навіть рецепти приготування каштанової кави, надзвичайно корисної при розладах шлунку. А плоди каштану покладені в шафу, відлякують міль.

Ось Ви виходите до палацу, навколо якого можна побачити ряд видів-інтродуцентів, а саме *тую західну, кущі форзії та самшиту вічнозеленого*. Ці рослини надають певної строгості припалацовій зоні, підкреслюють його граціозність.

З південного боку палацу у кінці невеликого коридору створеного туєю західною височіє пам'ятник Тарасу Шевченку, як свідчення щирої поваги господарів до нього.

Під час проходження маршруту Вашу увагу має привернути ряд меморіальних дерев. Серед них “Дуб Довженка”, який знаходиться через дорогу, що веде на “Романтичні руїни”, метрів за 100 за пам'ятником Шевченку, у глибині невеликої галявини. Під цим дубом любив працювати і відпочивати засновник українського кінематографу, співець “Зачарованої Десни” — Олександр Довженко.

Неначе два вартові стоять при дорозі величні *сосни Веймутова*, родом з Північної Америки, одна на краю Довженкової галявини, а інша через дорогу – біля “Могили Ведмедиці”. Під першою милує око гарна округла галявинка вічнозеленого чагарничка - *барвінку малого*.

Повернувши праворуч від палацу, по дорозі можна вийти до “Руїн”, а якщо від сосен Веймутова трохи пройшовши повернути наліво, Ви побачите далі “Альтанку просто неба”. Нажаль у первинному вигляді не збереглася, а залишилось прямокутне заглиблення, навколо якого стрункими рядами підіймаються дерева *граба звичайного*. Колись тут були літні столики, грала музика, стояли кадки з екзотичними рослинами. Поряд з альтанкою стоїть стара *тополя біла* як свідок тих часів і подій.

Побувши там можна повертатись знову до палацу, а далі до адміністративного корпусу заповідника “Качанівка” алеєю з *ясену звичайного*, *клену гостролистого* та *липи серцелистої*.

Це цікаво...

ЗАЛІЗНА ЛІЛІЯ. Так здавна називали лілію лісову, яка зустрічається в наших лісах. За легендою, з цибулини цієї лілії народився Марс — бог війни, і воїни використовували її як амулети. Пізніше алхіміки намагались видобути з соку лілії золото. З тих часів квітка лілії символізує мужність і багатство.

ЧАРІВНА ШАВЛІЯ. У перекладі назва цієї рослини означає “здоров’я”. Здавна вважали, що вживання настоянки з шавлії продовжує життя людини. Слов’яни вірили, що мазь, приготовлена в ніч під Івана Купала з шавлії, може перетворити людину в тварину і крізь трубу в печі понести її на відьомський шабаш. Яскраві квітки шавлії, яка виростає на квітниках, походять з Бразилії. Але і там шавлію досі вважають чарівним зіллям.

ЗЕЛЕНІ ФІЛЬТРИ МІСТА. Насадження здатні не лише виділяти кисень, а й утримувати шкідливі речовини, що забруднюють повітря. За вегетаційний сезон 1 га паркового масиву затримує 30—50 т пороку. Трава може затримати його в 10 разів більше, ніж дерева. Рослини фільтрують також шкідливі гази і дим. Зокрема, 1 кг листя здатний накопичувати до 100 г сірчаного газу, 26 г хлористого водню і до 6 г фторидів.

ІРЖА НА РОСЛИНАХ. До іржастих належить багато шкідливих видів грибів, які вражають злакові, шпилькові і плодові рослини. Іржастим грибам притаманна властивість змінювати господаря. Наприклад, пукцинія починає розвиток на листках барбарису, а потім переходить на злакові; текоспора розвивається на черемсі, а тоді мігрує на шишки ялини. Крім того, іржасті гриби здатні створювати 5 форм спороношення у залежності від сезону. Про ці небезпечні гриби знали ще давні єгиптяни і римляни, тільки от боротися з ними не могли.

ЦІЛЮЩІ СИЛИ ШИПШИНИ. Ще Гіппократ (V—IV ст. до н.е.) використовував плоди шипшини для лікування запалення жовчного міхура. Діоскорид (I ст. н. е.) рекомендував зварені у вині гіпантії як полеглиуюче при болях у череві. Рекомендують їх при недокрів'ї. Відвари коренів вживають при гіпертонії, захворюваннях серця; відвари листків — при кишково-шлункових хворобах.

ЖОЛУДЕВЕ БОРОШНО. Першим хлібом людства були жолуді дуба. З них на Трипільлі готували борошно ще 5000 років тому., І досі в Європі виготовляють тістечка і торти з домішкою жолудевого борошна. Спробуйте і ви. Жолуді очищають від шкарлупи, дроблять і заливають водою. Через добу воду зливають і заповнюють свіжою. Після другого вимокання терпкий присмак зникає. Тоді жолуді висушують і мелють на борошно. Воно смачне і багате крохмалем. З такого борошна можна приготувати різні страви. Тільки попередньо його слід змішати з пшеничним борошном (дві частини жолудевого на одну частину пшеничного), щоб тісто не розвалювалось.

ЦІЛЮЩЕ ДЕРЕВО. Здавна слов'яни шанували дуби, називаючи їх деревами Перуна — головного язичницького бога. Кору молодих гілок вживали як в'яжучий і кровостинний засіб, сік дубових галів — для лікування отіків. Відваром з корінців дуба змащували пролежні, рани. Зараз як лікарську сировину заготовляють кору дуба, що містить понад 8 % дубильних речовин (іноді навіть до 20 %). Її використовують як в'яжучий і протизапальний засіб.

КЛЕНОВИЙ СІК. До завезення в Америку цукрової тростини цукор там добували виключно з кленового соку. Клен цукровий, а він і досі залишається одним з найважливіших джерел промислового цукру в Америці, містить до 4 % цієї речовини у соку. З дерева отримують до 25 л соку. Потім його випаровують до стану сиропу, що нагадує за консистенцією і кольором мед. Його використовують не лише для виготовлення цукру, а й медичних цілях, для виробництва кленового пива тощо. Клен сріблястий в Америці, а явір і клен гостролистий у нас цілком придатні для одержання солодкого кленового соку.

ЦІЛЮЩІ СИЛИ БАРБАРISУ. Настоянка з барбарисової кори, листків і коренів діє подібно до хініну: понижує гарячку і заспокоює нервову систему. Сік плодів допомагає при запаленні легенів і від кашлю. На день рекомендують одну-дві ложки такого соку. Від глухоти допомагає настоянка з кори. Але слід бути обережним: лише по дві краплини ліків можна закапувати у вухо двічі на день.

З ПЛОДІВ БАРБАРISУ. Ці дрібні кислувато-солодкі кістянки годяться на все: варення, мармелад, морозиво, цукерки, повидло, сироп, желе і настоянку. А ще сік плодів використовували як червоні чорнила. З недостиглих плодів готували яскраві жовті фарби для бавовни і шерсті. На Кавказі популярна приправа ацибель, яку готують з барбарису, червоного перцю і солі. Вона вважається найкращою до м'ясних страв.

ЦІЛЮЩА ГОРОБИНА. Плоди і суцвіття горобини застосовують при сечокам'яній хворобі, від застуд і при шлунково-кишкових захворюваннях. Сушені плоди рекомендують їсти при дизентерії і хворобах ясен. Відвар цих плодів вживають у ветеринарії при легеневих захворюваннях тварин. Чай з плодів горобини, шипшини і лимона дуже корисний при перевтомі.

Розділ V
АТЛАС-ДОВІДНИК
ВИДІВ СУДИННИХ РОСЛИН КАЧАНІВСЬКОГО
ПАРКУ

ДЕРЕВА "КАЧАНІВКИ"

Дуб звичайний

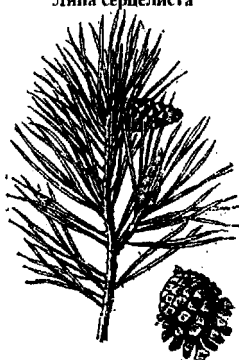
Липа серцелиста

Клен гостролистий

Береза бородавчаста

Сосна звичайна

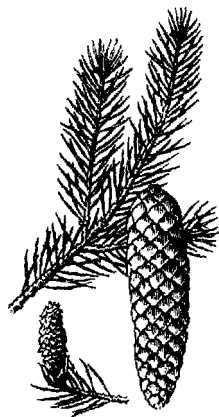
Ясен звичайний

Грaб звичайний

В'яз гладкий

Ялина європейська

Гледичія триколичкова

Робінія псевдоакація

Тополя біла

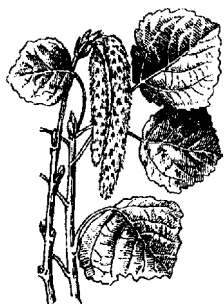
Вільха клейка

Кінський каштан звичайний

Горіх грецький

Осіка

Яловець звичайний

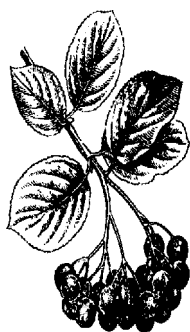
Бархат амурський

Яблуня лісова

Черемха звичайна

Аронія чорноплідна

Маслинка вузьколиста

Горобина звичайна

Шовковиця біла

Груша звичайна

Жостер проносний

Крушина ламка

ЧАГАРНИКИ "КАЧАНІВКИ"

Карагана дерев'яниста

Ліщина звичайна

Ірга овальна

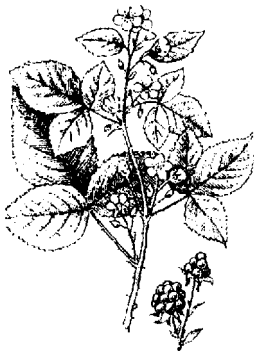
Аморфа кущова

Барбарис звичайний

Калина звичайна

Ожина сиза

Малина

Шипшина собача

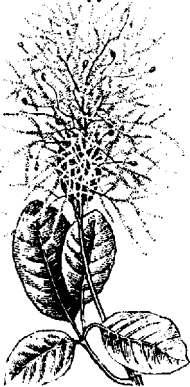
Агрус

Обліпиха крушиновидна

Смородина чорна

**Скумпія
(паркове дерево)**

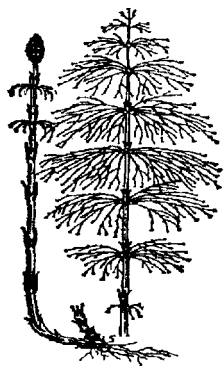

Бузина чорна

**Хміль звичайний
(ліана)**

ТРАВ'ЯНИСТІ РОСЛИНИ "КАЧАНІВКИ"

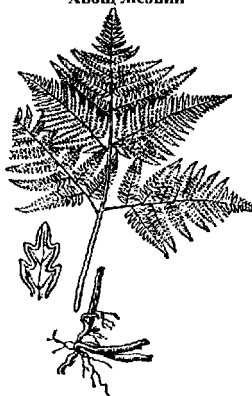
Хвощ лісовий

Хвощ зимуючий

Хвощ лучний

Орляк звичайний

Пухирник ламкий

Щитник чоловічий

Безщитник жіночий

Подорожник великий

Глуха кропива пурпурова

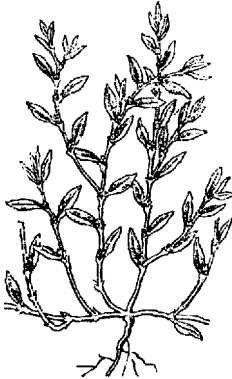
Гравілат міський

Перстач гусячий

Суніці лісові

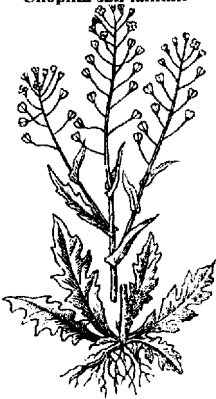
Спориш звичайний

Кропива дводонна

Кульбаба лікарська

Грицики звичайні

Мильнянка лікарська

Енотера дворічна

Пижмо звичайне

Цикорій дикий

Іван-чай вузьколистий

Щавель кислий

Чорнокорінь звичайний

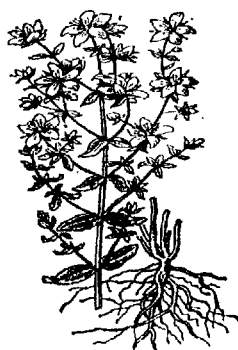
Мати-й-мачуха

Чистотіл великий

Хвильник звичайний

Звіробій звичайний

Вербозілля лучне

Деревій майже звичайний

Буквиця лікарська

Вороняче око звичайне

Синяк звичайний

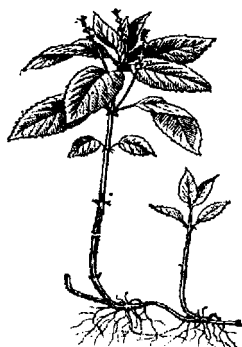
Живокіст лікарський

Гніздівка звичайна

Любка дволиста

Зуб'янка бульбиста

Переліска багаторічна

Копитняк європейський

Воронець колосистий

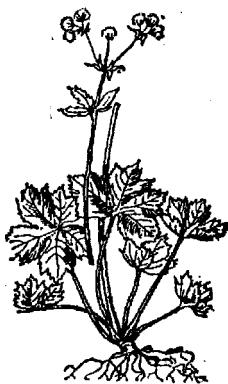
Фіалка дивна

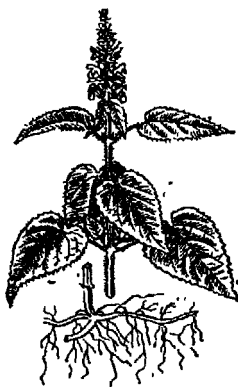
Розхідник звичайний

Чина лісова

Підлісник лісовий

Чистець лісовий

Барвінок малий

Адокса мускусна

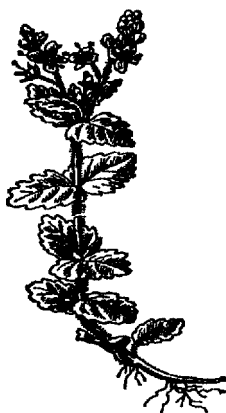
Валеріана лікарська

Медунка темна

Розрив-трава звичайна

Вероніка дібровна

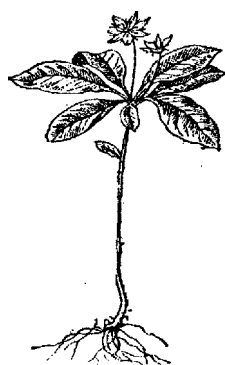
Лопух павутинистий

Зірочки жовті

Первоцвіт весняний

Одинарник європейський

Фіалка собача

Анемона жовтецева

Купина запашна

Веснівка дволиста

Пшінка весняна

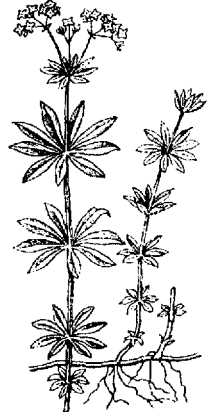
Фіалка запашна

Конвалія звичайна

Кінський часник

Маренка запашна

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

Відомо, що тільки в природному середовищі пам'ятки історії і культури набувають рис індивідуальної самобутності і неповторності. В наш час комплексний підхід до охорони довкілля включає нерухому культурну спадщину як складовий елемент, а тому архітектурні пам'ятки, історичні місця, історичні ландшафти, історико-культурні заповідники доцільніше розглядати разом з природною основою, яку включати також до складу культурних цінностей і разом використовувати в екологічному і естетичному вихованні. Мережа територій природно-культурної спадщини як елементів екомережі України вимагає переходу від захисту окремих об'єктів (мікрооб'єктів) до цілісних природно-культурних комплексів (макрооб'єктів), особливістю яких є наявність визначених і впорядкованих місць для розвитку "м'якого" або "зеленого" туризму. Ще у 80-х роках минулого сторіччя отримали значне поширення терміни "м'який туризм", "зелений туризм", "природний туризм". Два останні терміни стосуються екологічного підґрунтя туризму і в значній мірі вкладаються в поняття "екологічний туризм", поширене в Україні. Термін "м'який туризм" містить також соціокультурні компоненти. Він включає в себе не лише сумісність з природою (охорону ландшафтів, вод, флори, фауни), але й сумісність із здоров'ям (як людей, так і тварин) та соціальну сумісність (злагоду з місцевими звичками, традиціями).

Серед об'єктів екологічного туризму може виступати і Національний історико-культурний заповідник "Качанівка" з її неповторними комплексами і привітними людьми. Але сьогодні цей історико-культурний заповідник потребує проведення відновлювальних насаджень інтродуцентів та відродження паркових композицій, які були створені раніше, а нині зникли або

втрапили первинну красу. Отже, і збереження “Качанівки” як шедевр садово-паркового мистецтва та історико-меморіальної пам’ятки — є однією з актуальних проблем. Завершилась наша подорож в дивовижний світ природи, історії та культури “Качанівки”. А те, що він дійсно дивовижний ви, шановні читачі, могли переконатись особисто.

Хотілося б ще наостанок згадати поетичні рядки чернігівського поета Василя Буденного:

*Не руште цього дивомерехтіння,
Воно ж і так одну коротку мить.
Живе для нас, в собі відчувши нині,
Таку жагу життя,
що в жилах кров шумить.*

РЕКОМЕНДОВАНА І ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Агальцова В.А. *Сохранение мемориальных лесопарков.* — Москва: Лесная промышленность, 1980. — 250с.
2. Ігнаткін І. Палацово-паркові ансамблі — під охорону // *Пам'ятники України.* - 1970. - № 4. - С. 19-22.
3. Ильинская Н.А. *Восстановление исторических объектов ландшафтной архитектуры.* — Ленинград: Стройиздат, Ленинградское отделение, 1984.—151 с.
4. *Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область.* — Київ: Головна редакція УРЕ, 1972. — 780 с.
5. Липа О.Л. *Визначні сади і парки України та їх охорона.* — Київ: Вид-во Київського університету, 1960. — 174с.
6. Модзалевський В.Л. *Тарновські // Хроніка-2000.* — 1996. — Вип. 16. - С. 175-191.
7. Папета С. *Доля Качанівського Едему // Хроніка-2000.* — Вип. 16. - С. 132-190.
8. Петренко Г. *Національний історико-культурний заповідник "Качанівка", Ічня, 2001.* — 19 с.
9. Родичкин И.Д. *Качановка. История создания, культурная жизнь, персоналии // Ландшафтный дизайн — Украина.* — 2000. — Май - июнь. — С. 3 - 7.
10. Тарновський М. *Качанівка // Хроніка-2000.* — 1997. — Вип. 19-20. С. 88-234.
11. *Чернігівщина. Енциклопедичний довідник.* — Київ: Українська Радянська Енциклопедія, 1990. — 1005 с.

Додаток 1.

ІСТОРІЯ “КАЧАНІВКИ” В ЦИФРАХ І ФАКТАХ

ВОЛОДАРІ САДИБИ І ПАРКУ [8]

- 1700—1709 рр. - генеральний осавул Іван Ломиковський.
- З 1710 р. - графи Владиславичі (Рагузинські).
- До 1742 рр. - Федір Болгарин і Фома Мачеман (ніжинські греки).
- 1742-1749 рр. - Каченівський Федір Іванович, співак придворного імператорського хору .
- 1749—1772 рр. - Каченівський Михайло Іванович, секунд-майор.
- 1772—1796 рр. - Рум'янцев-Задунайський Петро Олександрович, граф, генерал-фельдмаршал.
- 1796—1808 рр. - Рум'янцев Сергій Петрович, граф, син Рум'янцева-Задунайського.
- 1808-1816 рр. - Почека Григорій Якович з дружиною Параскою Андріївною (за першим чоловіком Тарновською).
- 1816-1824 рр. - Почека Параска Андріївна, вдова Почеки Г. Я.
- 1824—1853 рр. - Тарновський Григорій Степанович, дійсний статський радник, син Почеки П. А. від першого чоловіка.
- 1854—1866 рр. - Тарновський Василь Васильович (старший), двоюрідний племінник Тарновського Григорія Степановича.
- 1866-1897 рр. - Тарновський Василь Васильович (молодший), син Тарновського В. В. (старшого).
- 1897—1914 рр. - Харитоненко Павло Іванович, мільйонер-цукрозаводник, дворянин.
- 1914—1918 рр. - Харитоненко Олена Павлівна, старша дочка Харитоненка П.І. та Олів Михайло Сергійович, її чоловік.

1919—1925 рр. - Чернігівський губернський відділ народної освіти.
Ніжинський окружний відділ народної освіти.

1925—1935 рр. - Дитяче містечко ім. Воровського в системі
Ніжинської Окрнаросвіти.

1935—1941 рр. - Неврологічний курорт республіканського
значення для колгоспників (в системі Укркурупра).

1944—1945 рр. - Військовий шпиталь в/ч 25060.

1945—1953 рр. - Курорт для лікування інвалідів війни офіцерського
складу (в системі Міністерства охорони здоров'я УРСР), -
Прилуцький лісгосп (400 га парку зі ставками) - з 1948р.,
Качанівський держрибхозплідник - з 1950 р.

1953-1981 рр. - Тубсанаторій (в системі Міністерства охорони
здоров'я УРСР); Прилуцький лісгосп; держрибхозплідник; колгосп
ім. Тельмана.

З 1981 р. - Державний історико-культурний заповідник
“Качанівка” (в системі Міністерства культури України); РМС
“Чернігівська”, колгосп ім. Тельмана, Прилуцький лісгосп - до
1986р.

Указом Президента України від 27 лютого 2001 р. історико-
культурному заповіднику “Качанівка” було надано статус
Національного, завдяки поєднанню особливо цінних об'єктів
історії, культури, архітектури з природними комплексами і
ландшафтами.

Додаток 2.

БУДІВЛІ, ЩО ЗБЕРЕГЛИСЯ [8]

Палац з флігелями. Кін. XVII - поч. XX ст.

Водонапірна вежа (при палаці). Др. пол/XIX ст.

Георгіє-Хозетівська садибна церква. 1816-1828 рр.

Будинок-квартира завідувача двору. Поч. XX ст.

Альтанка з гротом (альтанка М. Глинки). Кін. XVIII - поч. XX ст.

Службові флігелі (на парадному дворі). Кін. XVIII - поч. XX ст.

Будинок електростанції. Поч. XX ст.

Будинок електротехніка (біля електростанції). XIX - поч. XX ст.

Будинок для службовців (казарма). Поч. XX ст.

Телятник (колишній службовий будинок). Др. пол. XIX ст.

Свинарник (колишня стайня). др. пол. XIX ст.

Каретня. Поч. XX ст.

Стайня для робочих коней. Поч. XX ст.

Корівник. Поч. XX ст.

Льодовня. Поч. XX ст.

Додаток 3.

ЧИ ВАМ ВІДОМО?..

...що маки і волошки вирощували в своїх парках і садах єгиптяни ще 5000 років тому назад.

...що самшит і лавр прикрашали сад ассірійського царя Саргона II у VIII ст. до н. е.

...що тополі, а пізніше і платани були улюбленими деревами древніх греків, які обсаджували цими рослинами дороги і площі.

...що пейзажні прийоми у садівництві були пов'язані з роботами великих європейських просвітителів Ж.-Ж. Руссо, Д. Мільтона, Ф. Бекона.

...що пейзажні сади Європи значною мірою формувались під впливом китайського садово-паркового мистецтва.

...що людина за рік споживає до 400 кг кисню, стільки ж виділяє в атмосферу одне доросле дерево бука за цей же період.

...що на кожного мешканця міста необхідно до 50 м² зелених насаджень в місті і близько 300 м² у передмісті.

...що великі міста отримують на 15% менше сонячної радіації, на 10% більше

дощів і хмарних днів і на 30 -- 100% більше туманів у порівнянні з малими містами.

...що поширення інфекційних хвороб значно більше у великих містах, а рак, поширюється там майже вдвічі інтенсивніше у порівнянні з сільською місцевістю.

...що справжніми піонерами рослинності є лишайники, бо вони здатні з'являтися там, де не можуть рости жодні види рослин: на стінах, каменях, корі дерев.

...що до складу організму лишайника входять гриб і водорість, отже, це не один, а два організми.

...що лишайники рідко зустрічаються в містах і що це не випадково.

...що сосна і береза першими захоплюють площі піщаних горбів, згарци, порубів і швидко утворюють там зелені насадження.

...що липа чи ліщина зустрічаються лише на багатих гумусом ґрунтах, і тому такий ґрунт добре використовувати для пересадок кімнатних квітів.

...що плоди берези називають горішками, бо вони мають щільну нерозкривну оболонку.

...що плоди горіха правильно називати кістянками, бо вони зовні вкриті соковитим оплоднем, під яким міститься насіннина в твердій шкаралупці.

...що одна тополя здатна утворити близько 30 мільйонів насінин, а одинарник і одноквітка — лише по одному плодови.

...що насіння верби здатне прорости лише одразу після досягання плодів-коробочок, а насіння деяких бобових зберігає цю здатність і через кілька століть.

...що насіння більшості рослин проростає лише в темряві ґрунту, а у омели чи огірка — на світлі.

...що здатність вегетативного розмноження посилюється у рослин, які зростають на півночі, у високогір'ях чи у затінених вологих умовах — там, де ускладнюється визрівання насіння.

...що елодея була занесена до Європи випадково у 1836 році живцями. З того часу цей вид заповнив майже усі водойми Європи і Західного Сибіру, за що дістав назву "водяної чуми".

...що корені шипшини, сортових троянд, ліщини і вишні можуть утворювати бруньки і давати початок новим рослинам.

- ...що бур'яни відзначаються надзвичайною життєвою активністю. Одна рослина щиріці дає до мільйона насінин, а лобода — до 200 тисяч.
- ...що в плодах-гіпантіях шипшини зморщеної міститься 1,3—6,3 % аскорбінової кислоти, тоді як у місцевого виду — шипшини собачої її лише 0,1— 2,2%.
- ...що у шипшини зморщеної відомі сорти з повними, рожевими і білими квітками.
- ...що ядра плодів горіха маньчжурського містять до 55 % олії, яка не лише цінна для харчування, але й використовується для виготовлення художніх фарб.
- ...що зелена оболонка плодів містить до 22 % дубильних речовин і використовується для обробки шкір і фарбування тканин і шерсті у коричневий колір.
- ...що у роді кизильник більше 60 видів рослин, поширених у Євразії і навіть на півночі Африки, а от в Японії їх немає.
- ...що яскраві червоні, жовтогарячі, чорні плоди кизильників практично не опадають восени і продовжують прикрашати куці протягом, всієї зими.
- ...що низькорослі, особливо сланкі та келихovidні форми кизильників, взимку повністю вкриває сніг, а тому вони практично не бояться морозів.
- ...що яблунь нараховується до сорока видів і поширені вони не лише у Середній Азії, а й на Далекому Сході, в Європі, у Китаї і навіть у Північній Америці.
- ...що як багато жолудів на дубі — це до теплої зими і врожайного літа. ...що коли листя на дубі розвивається — добре ловиться жука. ...що коли діброва взимку почорніла — це до відлиги чи до бурі.
- ...що і в старого дуба корінь свіжий, бо дерево живе довго — тисячі років.
- ...що в роді кленових нараховується близько 150 видів, поширених переважно у північній півкулі.
- ...що з листків кленів виготовляли раніше чорну, коричневу і жовту фарби, яка використовувалась для фарбування тканин.
- ...що клен цукровий на батьківщині досягає 40 м висоти і 1.5 м у діаметрі.
- ...що клен ясенелистий є рослиною дводомною, і тому крилатки з'являються лише на жіночих деревах цього виду.
- ...що за останні 30 років кількість видів рослин на Землі скоротилась майже на 20 %.
- ...що полівітамінізовані плодово-ягідні чаї рекомендовані дітям, і хворим на неокрів'я, шлункові хвороби, застуду, а також для загального укріплення

організму.

...що з молодих листків барбарису, відварених у воді і підсолених за смаком, виходить чудовий тонізуючий напій.

...що барбариси як лікарські рослини були відомі ще вавілонянам і давнім індусам задовго до нашої ери.

...що здавна барбарисове зілля використовували для «очищення» крові, цинги і жовтухи.

...що у XIX столітті барбариси почали винищувати в Європі та Америці через те, що вони є проміжними господарями іржастих грибів, які вражають хлібні злаки. Тому і досі культивування цих цінних лікарських і плодових рослин обмежене.

...що в плодах калини міститься не лише аскорбінова кислота, а й цукор, органічні кислоти і дубильні речовини.

...що плоди калини допомагають при виразці шлунка і проти сухого кашлю, якщо вживати по 10 кістянок три-чотири рази на день. Корисні вони і для гіпертоніків.

...що плоди актинідиї китайської можуть досягати розмірів курячого яйця і відрізняються чудовими смаковими якостями.

...що стародавні єгиптяни культивували виноград у Мемфісі ще 6000 років тому, а на гробниці фараона Птаххотепа (2500 років до нашої ери) описано процес виготовлення вина.

...що в світі близько 10 мільйонів гектарів площі зайняті виноградниками.

...що зараз відомо до 5000 сортів винограду, які поділяють на винні та столові.

...що за 2000 років до нашої ери китайський садівник Ю. зробив відкриття: коли п'єш переброджений виноградний сік (тобто вино), неймовірна радість оволодіває людиною. Дізнавшись про винахідника, імператор вигнав його за межі держави і заборонив під страхом смерті користуватись тим напоєм, який "веде до загибелі народу". І все ж вже у 1112 році до нашої ери вино було широко відоме.

...що у родині складноцвітих нараховується понад 20 000 видів, поширених практично по всій планеті, крім Антарктиди.

...що у родині лілійних понад 2500 видів, поширених у всіх частинах світу, крім Антарктиди.

...що родина орхідних — одна з найбільших і нараховує понад 25000 видів різноманітних рослин, поширених майже по всій планеті.

...що найбільше орхідей у тропічних лісах, де вони ростуть переважно на стовбурах дерев. Це типові рослини-епіфіти.

...що навіть у помірних широтах північної півкулі, звідки переважно походять культивовані у відкритому ґрунті види, нараховується до 900 видів орхідей.

...що за рідкісні види орхідей у XVIII—XIX століттях платили стільки, скільки міг заробити кваліфікований робітник за 10 років.

...що перше повідомлення про цвітіння води засвідчив римський вчений Пліній Старший (77 рік нашої ери).

...що першим пояснив це явище француз Жиро Шатрон у 1797 році, розглядаючи в мікроскоп воду, насичену колоніями вольвоксових водоростей.

...що синьо-зелені водорості під час "цвітіння" у Каховському водосховищі утворюють біомасу до мільйона тонн, і тоді виникає масовий замор риби.

...що цвітіння води влітку притаманне водоймам із стоячою чи слабо проточною водою. "Не цвітуть" озера, куди виходять холодні джерела підземних вод.

...що під час війни плоди глоду були запропсовані медицині для заміни дефіцитних ліків для хворих серцем.

...що здавна біля вікон хати садили горобину, бо її запах робить повітря здоровішим. А хворі довго сиділи під горобиною — це давало їм сили.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I	
Качанівка: погляд через століття	5
Розділ II	
Качанівка і творчі люди	13
Розділ III	
Історія формування і сучасне планування Качанівського парку	17
Розділ IV	
Еколого-пізнавальний маршрут парку “Зелений дивосвіт “Качанівки”	24
Розділ V	
Атлас-довідник видів судинних рослин Качанівського парку	36
Замість післямови	48
Рекомендована і використана література	50
Додатки	51

Карпенко Ю.О., Графін М.В. “Качанівка” очима натуралістів.
- Чернігів, 2002. – 60 с.

Є на Чернігівщині місця, які своєю неповторною красою приваблювали творчих людей, митців, поетів і композиторів, письменників і художників. От і Качанівський парк, крім чудової природної краси і вишуканої архітектури споруд, пам'ятний насамперед іменами уславлених діячів української та російської культури. Прочитавши цю книгу та відвідавши парк, Ви пройдете стежками, які торували Тарас Шевченко і Микола Гоголь, побачите меморіальні дерева, які названі у їх честь; спостерігатимете красвиди, з яких писали картини Василь Штенберг і Ілля Рєпін, Микола Ге і Олександр Агін. В стінах Качанівського палацу лунала музика Миколи Глінки, вивчалися історія, культура та побут українського народу Миколою Костомаровим та Дмитром Яворницьким.

Про “Качанівку”, її чарівну природну і архітектурну красу багато написано і опубліковано. Наша робота – це спроба поєднати історію і природу цього краю, його мальовничі краєвиди, ознайомити природолюбів і краєзнавців з тасмніцями рослинного світу Качанівського парку.

Книга розрахована на широке коло природолюбів і краєзнавців, студентів природничих факультетів ВНЗ, вчителів біології, екології, географії, історії.

Тираж 300 прим.